

FTHF
Vingsted 23. september 2010
Den tidlige sprogtilegnelse hos børn

Ulla Flye Andersen
Tale/sprogkonsulent
ufa@sprogogleg.dk

www.sprogogleg.dk

Sprogsyn

Nativister:

- Brød med tanken om barnet som en "tabula rasa"
- Medfødt sproglig struktur i hjernen
- Kognitive færdigheder er ikke en forudsætning for at tilegne sig sprog
- Universel grammer (UG) skal blot aktiveres

Funktionalister:

- Ikke inspireret af en bestemt teori
- Ikke en medfødt sprogspecifik viden
- Sprogevn = kognitiv funktion
- Social interaktion vigtig i forhold til kognitiv udvikling.

www.sprogogleg.dk

Sociopragmatikere har fokus på:

- Barnets måde at indstille sig på de særlige træk ved social interaktion
- Barnets gradvise indstilling på det sproglige indholds mere komplekse sider
- Barnets sociale kontekst
- Fælles opmærksomhed
- Udveksling af informationer

www.sprogogleg.dk

Bruner:

- Hævder at han studerer kommunikation i modsætning til formelt sprog
- Er optaget af den voksnes rolle i forbindelse med at strukturere situationer som barnet kan træde ind. Her vil barnet først kommunikere på en førsproglige måde og senere på en sproglig måde
- Mener, at små børn har ikke voksnes færdigheder.

www.sprogogleg.dk

Elisabeth Bates argumenterede for at:

Barnet ikke kan være på et højere sprogligt niveau, end det er muligt ud fra barnets kognitive udvikling

www.sprogogleg.dk

Konstruktionsbaserede teorier (M. Tomasello):

- Hævder at barnet ikke opdager grammatikken, men gradvist konstruerer den
- Grammatikken er ikke medfødt
- Små børns sproglige færdigheder er langt mindre abstrakte, end man før har troet
- Børn lærer ikke, hvordan de skal kombinere ord kategorier, men snarere hele syntaktiske konstruktioner.

www.sprogogleg.dk

Hvad er de to retninger enige om?

- Børn er fra fødslen udrustet til at lære sprog - de har en medfødt evne og parathed til at lære sprog
- Børn er ikke født som tomme "tavler"

www.sprogogleg.dk

Hvad er kognition?

- Kognition er betegnelsen for en række intellektuelle funktioner som:
 - Evnen til at iagttage, hvad der sker omkring én
 - Sproglige funktioner (læse, tale, skrive)
 - Koncentrationsevne
 - Evnen til at planlægge og udføre aktiviteter
 - Løse problemer
 - hukommelse

www.sprogogleg.dk

Metoder til undersøgelse af barnets sprog

- Naturalistiske studier
- Forælderreporter – CDI rapporter
- Eksperimentelle metoder
 - Længdesnitsundersøgelser
 - Tværsnitsundersøgelser

www.sprogogleg.dk

Fysiologiske forudsætninger

- Hørelse - BOEL
- Syn
- Taleorganer
- **Hukommelse**
- **Spejlnuroner**

www.sprogogleg.dk

Hukommelse og opmærksomhed

- Hukommelsen
 - Det nyfødte barns hukommelse er en "sort tavle"
 - Når barnet er 7-8 måneder kan det fastholde information i få sekunder
 - Når barnet er 10-12 måneder kan det fastholde information i ca. 10 sekunder
 - Når barnet er mellem 1-2 år har det kun adgang til implicit hukommelse
 - Fra 2 år og frem udvikler det en eksplicit - semantisk og episodisk hukommelse (langtidshukommelse)
 - I 2-3 års alderen kan barnet huske 2-3 enheder (TRAS, 2003)
- Opmærksomhed
 - en færdighed som skal læres over tid
 - Fokuseret og målrettet opmærksomhed

Spejlnuroner

- Barnet fødes med mellem 15-32 milliarder nerveceller (neuroner)
- Størst hastighed i udviklingen mellem 10-16 svangerskabsuge. 250.000 nye neuroner i minuttet
- I den præmotoriske hjernebark er der neuroner med to funktioner
J. Bauer. Hvorfor jeg føler det du føler.

www.sprogogleg.dk

Spejlneuroner:

- har betydning for sprogtiltagelsen
- er ikke kun knyttet til motoriske handlinger
- er knyttet til relationer mellem mennesker
- har betydning for barnets muligheder for imitation
- har betydning for barnets senere mulighed for udvikling af "theory of mind"
- Har betydning for imitation og affektiv afstemning.

www.sprogogleg.dk

Tidlig samspil dyaden

- Mor – barn
- Barn og omverden
- 3 måneder gamle børn: triangulære interpersonelle relationer:
Barn – mor – far
- Triangulære interpersonel relation er forløber for triangulære referentielle relation. (intersubjektivitet)

www.sprogogleg.dk

Tomasello "ni måneders revolutionen"

- Mellem 9-12 måneder forandres kvaliteten af samspillet i takt med at barnets kommunikationsfærdigheder udvikles
- Barnet begynder at forstå andre mennesker som psykologiske skabninger med egne interesser

www.sprogogleg.dk

Fælles opmærksomhed

- Definition af fælles opmærksomhed
- Kommunikative hensigter
- Fælles opmærksomhed og blikretning
- Fælles opmærksomhed og pegning
 - Pegning og lyd
 - Pegning og blikretning

www.sprogogleg.dk

Joint attention - Fælles opmærksomhed

- Et barn på omkring et år ser en hund på gaden og vender sig mod sin mor for at sikre sig hendes opmærksomhed. Hvis ikke den voksne ser på hunden vil barnet normalt pege på hunden. Ud over at pege vil barnet også se på hunden i forlængelse af sin pegefinger for så igen at rette blikket mod den voksne.

www.sprogogleg.dk

Definition af fælles opmærksomhed

"At barnet og den voksne aktivt overvåger eller koordinerer hinandens opmærksomhedsfokus i forhold til samme genstand/handling/person".

Det vil sige, at der skal være en gensidig erkendelse af, at den voksne og barnet er opmærksomme på det samme.

Det er altså ikke nok at være optaget af det samme!

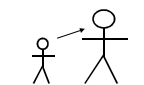

www.sprogogleg.dk

Den tidlige kommunikation Fælles opmærksomhed

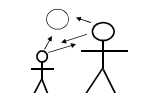
Dyaden

- Det lille barn har kontakt med omverdenen og kommunikere med blikkontakt og smil

Triaden

- Barnet og den voksne er opmærksomme på et fælles tredje og er bevidste om hinandens opmærksomhed.

Sprog & Leg

Fælles opmærksomhed og blikretning

- 2 mdr.: barnet kan følge en ændring i den voksnes blikretning
- 4 mdr.: barnet kan følge moderens blik ud i rummet. Genstanden skal dog skille sig tydeligt ud fra omgivelserne
- 9 mdr.: barnet kan foretage spontane blikretnings skift mellem voksen og genstand
- 18 mdr.: barnet tjekker nu talers fokus og følger talerens blikretning. Lokaliserer alle genstande.

Sprog & Leg

www.sprogogleg.dk

Den voksnes Fælles opmærksomhed har to former

–Den voksne følger barnets fokus – barnet producerer flere referentielle ord (navneord)

–Den voksne dirigerer barnets fokus – barnet producerer flere ord for "sociale" rutiner

Der er uenighed blandt forskerne om de to formers indflydelse på størrelsen af barnets ordforråd

Sprog & Leg

www.sprogogleg.dk

Medvindsfaktorer ved situationer i fælles opmærksomhed

- Stærk positiv sammenhæng mellem mængden af tid mor og barn tilbringer i fælles opmærksomhed og børnenes ordforråd i 24 måneders alderen
- Børn, der tidligt begynder at pege opnår højere score både produktivt og receptivt, end de børn, der sent begyndte at pege
- Tvillinger tilbringer mindre tid i fælles opmærksomhed med deres mødre end singletons.

Sprog & Leg

www.sprogogleg.dk

Modvindsfaktorer ved fælles opmærksomhed

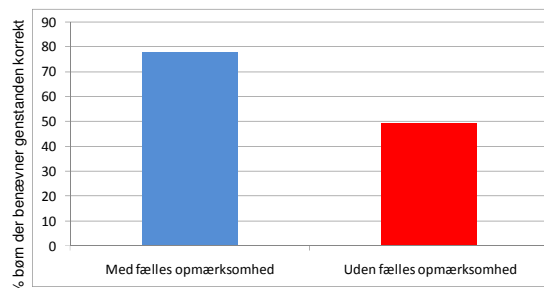

Baldwin, 2005

Sprog & Leg

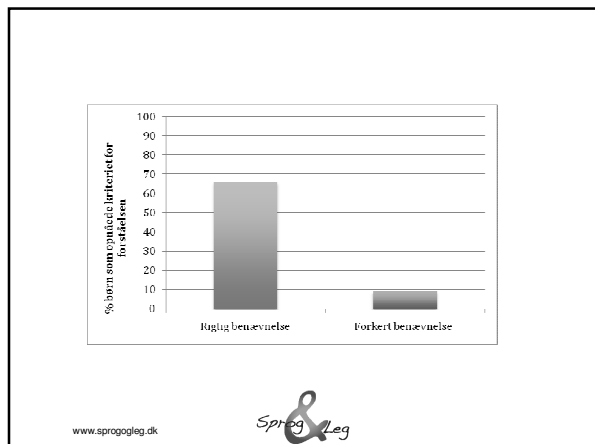
www.sprogogleg.dk

Effekt af fælles opmærksomhed

Sprog & Leg

www.sprogogleg.dk

Baldwin, 2005

Baldwin:

- Børn mellem 10 og 15 måneder foretrækker genstande, der bliver talt om frem for genstande, som vises frem i tavshed
- Børn mellem 18 og 20 måneder tjekker de voksnes blikretning for at undgå forkert navngivning af ord i omverdenen

www.sprogogleg.dk

Imitative handlinger og sprogudvikling

Imitation skal ikke forveksles med kopiering

Barnet efterligner andre børn eller voksnes handling med ting

Barnet styrer den voksnes opmærksomhed med at pege eller "vise" genstanden til den voksne.

Imitativ læring forudsiger hvordan barnets sproglige udvikling vil forløbe.

www.sprogogleg.dk

Kommunikativ gestik

- Siden slutningen af 70'erne har børnesprogsforskere undersøgt, hvilken betydning tilegnelse og brug af kommunikativ gestik har for sprogtilegnelsen
- Enighed om at gestik spiller en central rolle i det samlede system.

www.sprogogleg.dk

Pegning

En voksen skjuler en bold i den ene af to kruske. Et barn på 14 måneder kommer ind og skal finde bolden. Den voksne peger på den kruske, der indeholder bolden og barnet kravler hen og finder bolden.

En dyrepasser skjuler en banan i en af to kruske, og da aben kommer ind, smiler han til aben og peger med fingeren på den kruske, hvori bananen er gemt: aben prøver i 50 procent af forsøgene den forkerte kruske.

www.sprogogleg.dk

Pegning

- Pegning sker på tværs af forskellige kulturelle kontekster
- Er enestående for menneskeracen
- Bruges til at vise noget eller spørge om noget
- Henleder en anden persons opmærksomhed mod en genstand eller person
- Pegning er triadisk
- Foregår aldrig når barnet er alene

www.sprogogleg.dk

Pegning "tjener to herrer"

1. Social kognition
2. Sprogudvikling

I dyaden er pegningen koncentreret om enten en person eller genstand

I triaden kan barnet pege på to forskellige måder

1. Imperativt
2. Deklarativt

www.sprogogleg.dk

Franco, 2005

9 months
TIME: M → O, B → O

10 months
TIME: M → O, B → O, M → B

12-14 months
TIME: M → O, B → O, M → B, B → M

18 months
TIME: M → O, B → O, M → B, B → M, M → B → O

LEGEND:
M: Mother
B: Baby
O: Object
→: Gaze
⇨: Pointing

FIGURE 7.5. Summary of the evolving pointing/gaze relationships.

Barnet ser genstanden, ser på den voksne og derefter på genstanden igen.
Barnet ser på genstanden og peger. Pegningen følger tilfældigheden med den voksne og tilbage til genstanden igen. Barnet tjekker den voksne under pegningen.

Barnet ser på genstanden og peger, ser på den voksne og kigger igen på genstanden.

Barnet ser på genstanden og pegningen følger tilfældigheden med genstanden. Barnet kigger på den voksne og peger først på genstanden for igen at pege og se på genstanden.
Barnet tjekker visuelt under pegningen. Her vil ofte være en vokalisering sammen med pegningen. *Re:!*

Barnet ser på genstanden, ser på den voksne, peger og ser genstanden. Barnet ser igen på den voksne og peger på genstanden.
Barnet tjekker den voksne for og igen senere. Bemærk her tjekker barnet den voksne inden, det peger og kigger på genstanden.

Sprag & Leg
www.sprogogleg.dk

Fælles opmærksomhed og pegning To former for pegning

- **Imperativ = jeg vil ha'**
Definition (Bates): Barnets præverbale, intentionelle brug af mor som agent eller redskab for at nå et mål.
Mor: middel
Mål: genstand
- **Deklarativ pegning = se der.**
Definition (Bates): Barnets præverbale bestræbelse på at styre moderens opmærksomhed mod en begivenhed eller en genstand i omverdenen.
Genstanden = middel
Mål: samspil med moderen

www.sprogogleg.dk

Barnets forståelse af sprog og pegning

Sammenhæng mellem forståelse og produktion af:

1. Sprog: forståelse er en forudsætning for produktion
2. Pegning: forståelse er ikke en forudsætning for produktion.

Desrochers et al. (1995)

www.sprogogleg.dk

Sammenhæng mellem pegning og sprog

- Børn, der tidligt begyndte at pege opnåede højere score såvel produktivt som receptivt, end de børn, der sent begyndte at pege.

Desrochers et al. (1995)

www.sprogogleg.dk

Pegning og anden kommunikation

- Under 18 måneder er pegning stærkt knyttet til vokaliseringer
- Fra 18-24 måneder er pegning stærkt knyttet til visuelle tjek.
- Fra 24 måneder og frem er pegning stærkt knyttet til sproglige ytringer.

www.sprogogleg.dk

Ifølge Tomasello er der tre former for gestus

1. Ritualisering = Rækker armene op i luften
2. Deiksis = vise eller pege. Deiksis er triadisk
3. Symbolske gestus = bruges kommunikativt og opstår i 12-18 måneders alderen. Lugte til en blomst, sniffe som en hund.

Formålet med at anvende disse gestus er at få en anden til at have fælles opmærksomhed om en genstand eller person.

www.sprogogleg.dk

Fra fælles opmærksomhed til "Theory of mind" (TOM)

- TOM er en vigtig mentalforudsætning for sprogtilegnelse
- TOM ses som en videreudvikling af Fælles opmærksomhed. Fra det enkle til det mere komplekse samspil
- Tom indebærer, at barnet kan skelne mellem sig selv og andre, og at det forstår at andre levende væsener har deres egne hensigter og følelser, som kan være forskelligt fra barnet.

www.sprogogleg.dk

Sprogudvikling 0-1 år

Den præverbale kommunikation

- 0 måneder råder over alle sproglyde
- 2-4 måneder "kurren, pludren og latter (vokallyde)
- 4-6 måneder Afprøver sit stemmeapparat. Stemmestyrke, kvalitet og tonehøjde forskelle
- 6 måneder - Leg med konsonant-vokal . Mere talelignende pludren. "da-da", "ba-ba" og "ma-ma-ma"
- 8 måneder Børn pludrer universelt
- 10 måneder Kanonisk pludren. "Mamama" "mavava". Motorisk øvelse for barnet. Forsinket født med døvhed. Mere sprogspecifik pludren.
- 10-15 måneder Overlapning med den meningsfulde tale (jargon stadiet)

www.sprogogleg.dk

"Lade som om" lege

- Kræver at barnet har symbolforståelse
- Undersøgelser viser, at der er en sammenhæng mellem "lade som om" lege og barnets senere sprogudvikling
- Kommunikationsfærdigheder i 18 måneders alderen og sproglig udvikling i 4½ års alderen.

www.sprogogleg.dk

Holofraser

- Reproduktion af hele ytringer
- Et enkelt sproglig symbol fungerer som en hel ytring. F.eks. "den" betyder jeg vil gerne have bolden
- Fælles opmærksomhed er rammen.

www.sprogogleg.dk

Normal rækkefølge

- 1-ordskonstruktioner – holofraser
det ene sagte ord kan typisk betyde mange forskellige ting: op, ned, væk, amai
- 2-ordskonstruktioner – pivotkonstruktioner:
Pivoten kan kombineres med mange forskellige ord: mere mad, mere lege, mor væk, mig væk

www.sprogogleg.dk

M. Tomasello - Verbaløer

kører

Kan ud fyldes på mange forskellige måder:

- "far kører",
- "mor kører",
- "far kører med toget",
- "mor kører i morgen"

www.sprogogleg.dk

Forældre og pædagoger skal prioritere, at barnet:

- får mange muligheder for tomandssituationer med fælles opmærksomhed. Tæt kontakt, nærhed, øjenkontakt (blikretning) og ansigtsudtryk
- får mange sprogskebeloner, og der af også mange sætningsskebeloner
- hører den voksne sætter ord på handling, og husk både substantiver og verber
- får fortalt masser af historier og oplæsning med tydelige sproglige strukturer.

www.sprogogleg.dk

Den voksnes rolle

Bruner er optaget af forældrenes rolle i de daglige sociale rutiner – skematiserede handlingssekvenser.

- Bruner kalder disse daglige rutiner for "scaffolding" "formatning".
- På dansk "Sprogskebeloner"

Thomsen m.fl., 2003

www.sprogogleg.dk

Jo flere daglige rutiner jo bedre

Sprogskebeloner (rutiner) har tre karakteristiske træk:

1. Et enkelt indhold
2. Gentage situationer
3. Klar rolle fordeling mellem den voksne og barnet

www.sprogogleg.dk

Input

- Tale henvendt til børn = Child directed speech (CDS) = motherese (14% af input)
- Karakteristika:
 - Korte ytringer
 - Enkle sætningskonstruktioner
 - Ingen tøvepauser
 - Mange gentagelser
 - Lavere tale tempo
 - Højere stemmeleje
 - Overdreven intonation

www.sprogogleg.dk

lagttagelser af børn i alderen 0-18 måneder

0-6 måneder

- Reagerer barnet på lyd, vender blikket mod lydkilden?
- Pludrer barnet

9-18 måneder

- Barnet forstår enkle instruktioner, reagerer på sit eget navn.
- Indgår i situationer med fælles opmærksomhed.
- Barnet er begyndt at bruge ord for genstande, personer eller handlinger

www.sprogogleg.dk

lagttagelser af børn i alderen 18-24 måneder

Opmærksomhed, samspil og kontakt:

- Kan barnet indgå i situationer med fælles opmærksomhed?
- Kigger barnet på dig, når du taler til det? Indgår det i turtagning? Tager barnet initiativ til at lege med andre børn?
- Kan barnet fastholde sin opmærksomhed i kortere tid?
- Kan barnet være med i lege som "borte-tit-tit?" "lade som om lege" og kan det forestille sig, at bananen er en "telefon?"
- Kan barnet lide at kigge i bøger og høre en historie "læst op?"
- Bruger barnet gestik, mimik og lyde, når det kommunikerer?

www.sprogogleg.dk

lagttagelser 18-24 måneder

Sprogforståelse

- Kan barnet forstå enkle beskeder som "hvor er katten?"
- Kan barnet hente en genstand i et andet rum, hvis det får besked på det? Uden ledsagelse af gestus?
- Forstår barnet vendinger som "det må du ikke" og "må jeg få sutten?"

www.sprogogleg.dk

lagttagelser 18-24 måneder - fortsat

Udtale, ord og sætninger

- Siger barnet ord fra sin hverdag som: mælk, hej, far, sko?
- Kan barnet gentage ord eller dele af ord som i elefant "fant"?
- Udtaler barnet ord med m (mad), b (bil), p (pige) og t (tog)?
- Sætter barnet to ord sammen. "mig kører", "mor kommer"

www.sprogogleg.dk

Førsproglige lege for de mindste

- Sæt ord på handling.
- Nu kommer der en lille mus
- Borte-tit-tit-leg, ride ride ranke, store ure siger tik-tak.....
- Pandeben, øjesten....
- Leg med fingre og tæer
- Stimuler barnets forsøg på samspil ved grimasser, blik, latter, smil etc.
- Rim og remser

www.sprogogleg.dk

Hvordan støtter vi bedst barnets sprog 1-2 år

- Leg er læring og barnet vil gerne lege med en voksen
- Leg og fortæl små historier
- Vi skal svare, gentage og udvide barnets sætninger, men aldrig rette
- Fagtesange. "lille Peter edderkop", Klappe, klappe kage.
- Husk mange daglige rutiner!!
- Rim og remser

www.sprogogleg.dk

Sproglege for de lidt større af de små

- Vær opmærksom på barnets kropssprog og brug af gestik.
- "Lade som om lege". For eksempel telefonsnak med CDS: "NÅÅÅ", "Frederikke" "ja, hun er her"....
- Rim og remser
- Lege med fokus på turtagning. "værsgo-tak"
- Prøv at tolke, hvad barnet udtrykker

www.sprogogleg.dk

Hvordan støtter vi bedst barnets i 2-3 års alderen

- Snak normalt til barnet og i rigtige sætninger. Brug jeg/mig.
- Tal i korrekte sætninger
- Sange med fagter og konkrete som illustrator
- Sørg for barnet har adgang til bøger.
- Brug ord i mange situationer. "Det er en hest". "Det er en stor hest". "Det er en brun hest". "Det er en stor brun hest".

www.sprogogleg.dk

Vigtig pointe!

- Jo mere jo bedre (kvantitet) og jo mere varieret jo bedre (kvalitet)

www.sprogogleg.dk

Læsning for de større af de mindste børn

- Undersøgelser viser, at læsning med førskolebarnet, der er kendetegnet ved fælles opmærksomhed, er en af de mest effektive måder til at opøve barnets egen læsemotivation ved skolestarten
- De tætte følelsesmæssige relationer skaber grobund for, at barnet selv ønsker at læse.

Hagtvet, 2002

www.sprogogleg.dk

Det treårige barn

- Bruger sproget i her og nu situationer
- Sproget er ofte bundet op på sociale rutiner
- Ca. halvdelen bruger næsten alle flertalsformer. /huse/ /biler/
- Ni ud af ti er godt i gang med at udtrykke sig i datid
- Sætninger 2-4 ord og op til 7 eller flere ord

www.sprogogleg.dk

Litteraturliste

1. **Bauer, J. (2006)**, Hvorfor jeg føler det du føler. Intuitiv kommunikation og hemmeligheden ved spejlneuroner. København. Borgen.
2. **Bleses m.fl. (2007)**, Vach, W., Wehberg, S., Faber, K., og Madsen, T.o.: Tidlig kommunikativ udvikling. Syddansk Universitetsforlag.
3. **Bleses, D., Højen, A. (2009)** Når børn lærer sprog. Syddansk Universitetsforlag.
4. **Karmiloff-Smith, A. & Karmiloff, K. (2002)**, Barnets veje til sprog. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S, København.
5. **Thomsen, P. m.fl. (2003)**, Må vi bede om lidt fælles opmærksomhed! Take Danish - for instance. 2003.
6. **Westerlund, Monica (2009)**, Barn i Början. Språkutveckling I förskoleåldern. Natur & Kultur
7. **Smith, L. (2002)**, Felles oppmerksomhet I spedbarnsalderen og senere språkferdigheter. Nordisk Tidsskrift for Spesialpedagogikk 2002/2-3 Argang 80.

www.sprogogleg.dk

Litteraturliste

- Carpenter, M., og K. Nagell, og M. Tomasello, (1998)**, Social Cognition, Joint Attention and Communicative Competence from 9-15 Months of age. *Monographs of the Society for Research in Child Development.*
- Moore, C., et al. (1995)**, Joint attention. Its origins and role in development Desrochers, s., Morissette, p., & Ricard, M.: Two Perspectives on Pointing in Infancy. Baldwin. D.A.: Understanding the Link Between Joint attention and Language.
- Tomasello, M. (2001)**, The cultural origins of human cognition. Cambridge. Harvard University Press.

www.sprogogleg.dk